

поширення повноважень усіх гілок влади у бюджетному процесі на стадії його розгляду. Бюджетний процес на місцевому рівні, як і на державному, має ті самі ознаки і прогалини у повноваженнях громади при формуванні бюджетних коштів і напрямів їх використання на місцях.

Європейські підходи до панування правовладдя у країні передбачають виміри (тести), за якими можливо в різних країнах з різними показниками життя та системою права визначити дотримання вимог принципу верховенства права. Це такі показники як: а) законність; б) юридична визначеність; в) запобігання зловживанням; г) винність перед законом і недискримінаційність; д) приклади виконання вимог законодавства.

Враховуючи ці показники слід вказати, що у сучасному бюджетному процесі юридична визначеність бюджетних повноважень учасників бюджетного процесу потребує удосконалення шляхом поширення повноважень громади, населення, виконавчих органів влади щодо участі в розгляді і затвердженні проектів бюджетів, які вони готували. Показник щодо виконання вимог законодавства, як свідчать дані перевірок органів бюджетного контролю, як правило пов'язані з недосконалістю планування бюджетних коштів і встановленням напрямів їх використання. Впровадження принципу правовладдя у бюджетні відносини сприятиме встановленню соціальної справедливості при формуванні, розподілі та використанні бюджетних коштів.

Список бібліографічних посилань

1. Бюджетний кодекс України : закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 59. Ст. 2047.
2. Мірило правовладдя. Коментар. Глосарій = Rule of Law. Checklist / Венеційська комісія Ради Європи. Страсбург, 2016. 163 с.
3. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. Л. К. Воронової. Київ : Алерта, 2011. 558 с.
4. Верховна Рада України ухвалила Держбюджет – 2018 // Прямий канал. URL: <https://prm.ua/byudzheth-2018> (дата звернення 07.01.2018).

Одержано 18.03.2018

УДК 347.1

Андрій Богданович Гриняк,

*старший науковий співробітник, завідувач відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА НОРМА ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДРЯДНИХ ВІДНОСИН

Сучасна юридична наука характеризується наявністю двох підходів до визначення елементів механізму правового регулювання: 1) широкого, що характеризується наявністю сукупності елементів, які беруть участь у впорядкуванні суспільних відносин (норми права, нормативно-правовий акт, юридичні факти, правовідносини, тлумачення, реалізація права, законність, правосвідомість, правова культура, правомірна поведінка, протиправна поведінка, юридична відповідальність); 2) вузького, який включає лише елементи,

які становлять основу регулятивної функції права (норми права, нормативно-правові акти, правовідносини, реалізація права, законність) [1, с. 307–308].

Виходячи як з широкого, так і з вузького підходу до елементної будови механізму правового регулювання підрядних відносин, кожен з елементів якої виконує специфічну функцію у задоволенні інтересів суб'єктів, та враховуючи запропоновану С. С. Алексєєвим структурну побудову механізму правового регулювання: а) юридичні норми; б) правовідносини (суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників таких відносин); в) акти реалізації прав та обов'язків; г) індивідуальні приписи та акти застосування права [2, с. 364–365], доцільно навести твердження Я. М. Романюка, що саме цивільно-правова норма є первинною клітиною, своєрідним «атомом» цивільного права як галузі і як системи: норма цивільного права є кінцевою граничною системною часткою (елементом) системи, оскільки не поглинає інші підсистеми, а включає лише структурні частини – елементи (гіпотеза, диспозиція, санкція тощо), і одночасно виступає центральним елементом механізму цивільно-правового регулювання [3, с. 16].

Тому зупинимось на аналізі цього надважливого елементу механізму правового регулювання підрядних відносин детальніше. Насамперед доцільно наголосити, що цивільно-правовій нормі на відміну від норм публічного права не притаманна ознака загальнообов'язковості її дотримання, зважаючи, що приватноправовій сфері загалом та підрядній зокрема притаманне децентралізоване регулювання на диспозитивних засадах. Так, недотримання норм цивільного права, на відміну від публічно-правових норм, навіть імперативних (крім абсолютно імперативних), у більшості випадків, не призводить до застосування передбачених законом заходів державного примусу, адже у підрядних відносинах неможливим є застосування притаманного публічно-правовій сфері принципу невідворотності покарання.

Зважаючи на це, регулюванню відносин у сфері виконання робіт присвячено гл. 61 ЦК України (ст. 837–891), норми якої застосовуються комплексно до побутових, будівельних, пошукових, проектних тощо відносин. Особливістю ЦК України є те, що окремим видам договорів підряду передують загальні положення, що налічують 28 статей. Особливостям правового регулювання окремих видів договорів підряду присвячено: а) побутовому підряду – 10 статей; б) будівельному підряду – 12 статей; в) підряду на проектні та пошукові роботи – 5 статей. Тобто у сфері підрядних відносин можемо констатувати той факт, що законодавчі підходи відобразили нові якісні зрушення, притаманні сучасному правовому регулюванню суспільних відносин.

З цього приводу доцільно наголосити, що застосування цивільно-правових норм вбачається максимально ефективним, якщо існує чітке уявлення про їх місце серед інших норм у системі цивільного права та, зрозуміло, коли і за яких обставин така норма підлягатиме застосуванню. Сукупність цивільно-правових норм та групування їх за конкретними видами формує сталість системи цивільного права загалом. В ЦК України окремим видам підрядних договорів передують так звана загальна частина, функції якої виконує § 1 гл. 61 ЦК «Загальні положення про підряд». Норми «Загальних положень про підряд» діють у випадках, коли йдеться про моделі підряду, які не належать до жодного із виділених в ЦК різновидів цього типу договорів, а на ті, що виділені, поширюється дія загальних норм лише за умови, якщо вони не суперечать спеціальним нормам або ж спеціальні норми, присвячені регулюванню таких різновидів підрядних договорів, відсутні.

Тобто, відносини з виконання робіт регулюються низкою цивільно-правових норм, починаючи від відправних норм-принципів, норм-дефініцій тощо, завершуючи конкретними

імперативними та диспозитивними нормами, якими закріплюється конкретна поведінка суб'єкта договірних правовідносин при формуванні порядку укладання, особливостей виконання, зміни та розірвання правовідносин тощо. Вказані норми у сукупності доповнюють одна одну, що зумовлює їх функціональний зв'язок та органічне поєднання.

З цього приводу доцільно зазначити, що як цивільне законодавство загалом, так і правовий інститут, що присвячений регулюванню відносин з виконання робіт складається у своїй більшості саме із диспозитивних норм, адже, як слушно зазначається в юридичній літературі, конструкція диспозитивної норми містить гарантійний механізм недопущення повного ігнорування диспозитивної правової норми, у зв'язку з чим вона підлягає обов'язковому застосуванню або в тому вигляді, який запропонований законодавцем, або у вигляді, зміненому сторонами цивільних правовідносин, але в межах, допустимих основними засадами актів цивільного законодавства [4, с. 64]. Тобто, у диспозитивних нормах дотримання закладених у них меж зміни закріпленого правила поведінки є «імперативним контуром диспозитивної норми», що стимулює учасників цивільних правовідносин до належної поведінки [3, с. 290].

Водночас доволі проблемним на практиці є питання визначення таких меж відступу від закріпленого в нормі правила поведінки. Прикладом може слугувати положення ч. 2 ст. 846 ЦК України, за якою у випадку непогодження сторонами строків виконання робіт підрядник зобов'язаний її виконати у розумні строки, *відповідно до суті зобов'язання, характеру та обсягів роботи*. Наведене законодавче положення закріплює право сторін відкоригувати власні відносини на свій розсуд у частині встановлення іншого порядку виконання зобов'язання, виходячи із суті зобов'язання, характеру та обсягів виконуваних робіт. Водночас закріплення таких норм нерідко призводить до виникнення спірних ситуацій на практиці, адже сторони можуть по-різному трактувати зміст зобов'язання, строки його виконання, характер робіт, що повинні бути виконані тощо. Відповідно закріплення таких норм припускає у разі виникнення спору між контрагентами обов'язок суду сформулювати висновок про конкретну норму, що частково охоплює згадані відносини. Наслідком наведеного є ситуації з судової практики, коли сторони договору застосовують до спірних відносин різні норми права, що пов'язано із різним розумінням сторонами змісту договору.

Крім диспозитивних в підрядній сфері важливу роль відіграють й імперативні норми, основним завданням яких є забезпечення стабільності цивільного обігу, адже у аналізованій нами сфері приватноправових відносин (з притаманними ризиками завдання шкоди життю, здоров'ю людей, екологічній безпеці держави тощо) їх врегулювання виключно за допомогою диспозитивних норм є неможливим. Зважаючи на це, в гл. 61 ЦК України, як і в інших законодавчих актах, присвячених регулюванню підрядних відносин, міститься значна кількість імперативних норм, спрямованих на чітке визначення правил поведінки суб'єктів підрядних правовідносин та правових наслідків за їх порушення. З цього приводу слушною є висловлена в юридичній літературі теза, що саме зв'язок диспозитивних, імперативних та спеціалізованих цивільно-правових норм являє собою галузеву систему «стримувань і противаг», спрямовану на забезпечення стабільності цивільного обігу та правової впевненості учасників цивільних правовідносин [3, с. 363–364].

Підсумовуючи доцільно зазначити, що специфіка упорядкування підрядних відносин полягає у закріпленні державою шляхом видання правових норм загальнообов'язкових правил поведінки. Чим ширше коло інтересів (індивідуальних, групових), на які впливає прямо або опосередковано договір, тим більшим повинен бути ступінь нормативного регулювання, однак і зайва «зарегульованість», особливо на нормативному рівні, теж не

сприятиме розвитку приватноправових відносин. Саме тому переважна більшість норм гл. 61 ЦК України має диспозитивний характер, що у підсумку призводить до збільшення питомої ваги індивідуального (договірного) регулювання. Відповідно підрядні правовідносини регулюються низкою цивільно-правових норм, які у сукупності доповнюють одна одну, що обумовлює їх функціональний зв'язок, зважаючи на можливість сторін взагалі відступити від закріплених правил та врегулювати зазначені відносини на власний розсуд.

Список бібліографічних посилань

1. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. С. 307–308.
2. Алексеев С. С. Право: азбука – теорія – філософія: опыт комплексного исследования. М.: Статут, 1999. С. 364–365.
3. Романюк Я. М. Застосування цивільно-правових норм у цивільному судочинстві України (питання теорії і практики): монографія. Київ: Ін Юре, 2016. С. 16, 290, 363–364.
4. Маньковский И. А. Нормы и источники гражданского права: теоретические основы формирования и применения: монография. Минск: Междунар. ун-т «МИТСО», 2013. С. 64.

Одержано 02.04.2018

УДК 347.1+347.440

Юрій Михайлович Жорнокуй,

*завідувач кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9669-6062>*

ЗНАЧЕННЯ МЕДІАЦІЙНОГО ДОГОВОРУ У ВИРІШЕННІ КОРПОРАТИВНИХ КОНФЛІКТІВ

На сьогодні медіацію можна досліджувати як поширений спосіб урегулювання корпоративного конфлікту. Аналіз існуючих підходів до визначення категорії «медіація» дозволяє виокремити три напрями її тлумачення. За першим акцент робиться на змістовному аспекті процедури, тобто на сприянні нейтральної особи переговорному процесу між сторонами [1, с. 53], за другим увага концентрується на результаті медіації, а саме на мирному завершенні конфлікту [2, с. 14], а третя група фахівців прагне відобразити як змістовний акцент, так і кінцеву мету медіаційної процедури [3, с. 16; 4, с. 13].

За результатами успішно проведеної медіації сторони укладають медіаційний договір (договір про врегулювання конфлікту, *settlement agreement*). Проблеми сутності та правової природи, змісту, юридичної сили, наслідків укладення та виконання такого договору останнім часом жваво обговорюються, оскільки мають велике значення для подальшого розвитку як теорії, так і практики медіації. Однак на більшість питань, які ставляться правозастосовчою практикою, законодавець відповіді не дає.

Вважаємо, що саме через медіаційний договір приватна медіація та її результати найбільшою мірою пов'язуються з правом. Таке бачення ґрунтується на тому, що саме договір є тим інструментом, за допомогою якого усувається правова невизначеність як перешкода у здійсненні суб'єктивних корпоративних прав учасника корпорації.